

TALABALARDA RAQAMLI MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY KATEGORIYALARI

Jum’azoda Malika Baxtiyorovna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Psixologiya va ijtimoiy siyosiy fanlar fakulteti, Pedagogika va umumiy psixologiya kafedrasida dotsenti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada raqamli madaniyat haqida ma’lumotlar berilgan bo’lib, bugungi kunda ta’lim jarayonida raqamli madaniyatning mohiyati ochib berilgan. Su bilan birgalikda oliy ta’lim talabalarining raqamli madaniyatini takomillashtirishning pedagogik asoslari ochib berilgan. Talabalarining axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish madaniyati hamda ularning ijtimoiy, axloqiy va axborot sohasidagi ta’siri bilan bog’liq ma’lumotlar keltirilgan.*

Kalit so’zlar: *raqam, madaniyat, ta’lim, tarbiya, axborot, internet, kompyuter, ijodkorlik, shakllantirish, mas’uliyat, ijtmoiy, muhit, tezkor, rivojlanish, onlayn, axloq, etika, tarmoq, muhit.*

ОСНОВНЫЕ КАТЕГОРИИ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ КУЛЬТУРЫ У СТУДЕНТОВ

Малика Джумазода Бахтияровна

Доцент кафедры педагогики и общей психологии факультета психологии и социальных политических наук Самаркандского государственного университета имени Шарафа Рашидова

E-mail. MALIKA.JUMAZODA.94@MAIL.RU

Тел: +998 97 797-51-81

Аннотация: *В данной статье представлена информация о цифровой культуре и раскрыта сущность цифровой культуры в образовательном процессе сегодня. Совместно с Су были раскрыты педагогические основы повышения цифровой культуры студентов вузов. Представлены сведения, связанные с культурой использования студентами информационно-коммуникационных технологий и их социальным, моральным и информационным воздействием.*

Ключевые слова: *число, культура, образование, образование, информация, Интернет, компьютер, творчество, образование, ответственность, социальное,*

окружающая среда, быстрое, развитие, онлайн, этика, этика, сеть, окружающая среда.

MAIN CATEGORIES OF DEVELOPING DIGITAL CULTURE IN STUDENTS

Malika Jumazoda Bakhtiyorovna

Associate Professor, Department of Pedagogy and General Psychology, Faculty of Psychology and Social Political Sciences, Samarkand State University named after Sharaf Rashidov

Abstract: *This article provides information about digital culture and reveals the essence of digital culture in the educational process today. Together with Su, the pedagogical foundations of improving the digital culture of higher education students were revealed. The information related to the culture of students' use of information and communication technologies and their social, moral and informational impact is presented.*

Keywords: *number, culture, education, education, information, internet, computer, creativity, formation, responsibility, social, environment, fast, development, online, ethics, ethics, network, environment.*

Oliy ta'lim talabalarining raqamli madaniyatini tarbiyalash — bu zamonaviy pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo‘lib, ayniqsa, raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan sharoitda dolzarb masala hisoblanadi. Raqamli madaniyatni shakllantirishda maqsad talabalarni zamonaviy axborot texnologiyalaridan to‘g‘ri va samarali foydalanishga o‘rgatish, shu bilan birga, raqamli muhitda axloqiy va ijtimoiy mas’uliyatni targ‘ib qilishdir.

Raqamli madaniyat — bu jamiyat va individlarning raqamli texnologiyalar bilan o‘zaro aloqasi, axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish madaniyati hamda ularning ijtimoiy, axloqiy va axborot sohasidagi ta'siri bilan bog‘liq keng tushuncha. Raqamli madaniyatni shakllantirish va rivojlantirish, ayniqsa, bugungi kunda jamiyatda tezkor o‘zgarishlarni keltirib chiqarayotgan raqamli texnologiyalarga moslashishni anglatadi. Bu faqatgina kompyuterlar yoki internetdan foydalanishdan ko‘ra, ular bilan ishlashni, ma'lumotni qayta ishlash va tarqatishni, jamiyatda axborot almashish va ijtimoiy munosabatlarni o‘rnatishni o‘z ichiga oladi.

Raqamli madaniyatning mazmuni va mohiyati:

1. Axborotga kirish va uni ishlatish madaniyati:

- Raqamli madaniyatning birinchi va eng asosiy elementlaridan biri axborotni izlash, tahlil qilish, saqlash va undan samarali foydalanish ko‘nikmalaridir. Bu talabalar va jamoatchilikni

ma'lumotlarni kritik tahlil qilishga o'rgatish, noto'g'ri yoki yolg'on axborotlardan ehtiyot bo'lishni o'rgatishni anglatadi.

- Internetda ma'lumotlarni izlash, ularni tekshirish, manbalarni baholash va foydalanish madaniyati rivojlanishi kerak.

2. **Onlayn axloq va etika:**

- Raqamli madaniyatda odamlarning onlayn muhitda bir-biri bilan aloqada bo'lishi, ijtimoiy tarmoqlarda, forumlarda, bloglarda va boshqa raqamli platformalarda odob-axloqni saqlash zarurati mavjud. Bunga xushmuomalalik, boshqalarning fikrlarini hurmat qilish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va kiberziddiyatlardan ehtiyot bo'lish kiradi.

- Raqamli sohada odob va axloqiy tamoyillarni, xususan, «digital footprint» (raqamli iz)ni saqlash va uning ta'sirini anglash ham muhim ahamiyatga ega.

3. **Texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalari:**

- Raqamli madaniyatning mazmuni shuningdek, texnologiyalardan samarali foydalanish ko'nikmalariga asoslanadi. Bu ko'nikmalar, masalan, kompyuter va mobil qurilmalardan foydalanish, turli dasturlarni ishlatish, bulutli texnologiyalar va internet resurslaridan o'rganish va ishlarni bajarishda foydalanishni o'z ichiga oladi.

- Shuningdek, dasturlash, raqamli dizayn, onlayn ta'lim va boshqa zamonaviy raqamli kompetentsiyalar ham raqamli madaniyatga kiradi.

4. **Ijtimoiy tarmoqlarda va raqamli muhitda o'zaro munosabatlar:**

-Raqamli madaniyat, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda o'zaro munosabatlarni yaratish, muloqot qilish va hamkorlikni anglatadi. Bunda onlayn aloqalarda odamlar o'rtasida ijtimoiy mas'uliyat va do'stona muhitni yaratish muhimdir.

-Raqamli muhitda boshqa foydalanuvchilar bilan muloqotda bo'lganida, xususan, yoshlar uchun, ular o'z fikrlarini erkin ifoda etish, lekin bir vaqtda boshqalar bilan hurmat asosida muloqot qilishni o'rganishadi.

5. **Yangi texnologiyalarga moslashish va o'zgarishlarga tayyorlik:**

- Raqamli madaniyatning mazmuni tez o'zgaruvchi texnologik muhitga moslashishni ham o'z ichiga oladi. Bu texnologiyalar rivojlanishining yangi bosqichlari, masalan, sun'iy intellekt, blokcheyn texnologiyalari, raqamli valyutalar va metaverslar kabi yangi imkoniyatlar va tahdidlarga qanday munosabatda bo'lishni o'rganishni anglatadi.

-Raqamli madaniyatning bir jihati, ayniqsa, innovatsion texnologiyalarni o'rganishga, yangi vositalardan foydalanishga tayyor bo'lishga asoslangan.

6. **Raqamli xavfsizlik va himoya:**

- Raqamli madaniyatda xavfsizlik masalalari ham katta ahamiyatga ega. Bu, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, onlayn shaxsiy xavfsizlikni ta'minlash va internetda xavfsiz ishlash madaniyatini o'rganishni anglatadi.

- Kiberhujumlar, ma'lumotlarning yo'qolishi yoki o'g'irlanishi kabi tahdidlarga qarshi raqamli xavfsizlikni ta'minlash va bu sohada ongli bo'lish zarur.

Raqamli madaniyatning mazmuni faqatgina texnologiya bilan cheklanmaydi, balki bu jamiyatda raqamli texnologiyalarni qanday ishlatish, qanday munosabatda bo'lish, axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatni qanday his qilishni o'rganish jarayonidir. Raqamli madaniyat talabalarni nafaqat texnologiyalarni bilishga, balki ularni mas'uliyatli, xavfsiz va samarali tarzda ishlatishga, onlayn muhitda hurmat va axloqiy normalarni saqlashga o'rgatadi. Bu, o'z navbatida, zamonaviy jamiyatda raqamli muhitga moslashgan, ongli va mas'uliyatli fuqarolarni tarbiyalashni ta'minlaydi.

O'zbekistonda ta'lim sohasida raqamlashtirish faol rivojlanmoqda. Bu hukumatimizning qator tashabbuslari va strategiyalari bilan tasdiqlangan bo'lib, 2020-yil oktabr oyida qabul qilingan "Raqamli O'zbekiston 2030" strategiyasi asosiy hisoblanadi. Ushbu strategiya raqamli infratuzilmani, elektronni rivojlantirishga qaratilgan davlat, raqamli iqtisodiyot va ta'limda axborot texnologiyalari hisoblanadi.

Raqamlashtirish jarayoni COVID-19 pandemiyasining boshlanishi bilan tezlashdi. Raqamli madaniyat alohida ahamiyatga ega va hukumat keng qamrovli aloqani rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berib kelmoqda. Raqamli madaniyatni rivojlantirishdan asosiy maqsad internetga kirish, raqamli ta'lim va IT ekotizim uchun mustahkam poydevor yaratishdan iborat.

Raqamli madaniyat — bu texnologik vositalar va axborotlarni oqilona va samarali tarzda ishlatish bilan bog'liq bo'lgan bilimlar, qobiliyatlar, va ijtimoiy tamoyillarning majmuasidir. Bunga quyidagilar kiradi:

Axborotlarni tahlil qilish va ishlatish: Talabalar internetda mavjud bo'lgan axborotni tanlash, tahlil qilish va undan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lishi zarur.

Ijtimoiy tarmoqlarda etika: Raqamli muhitda o'zaro hurmat va axloqiy normalarni saqlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish.

Kompyuter va internet xavfsizligi: Raqamli texnologiyalardan foydalanishda xavfsizlikni ta'minlash, tarmoq xakerligi va kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish.

Pedagogik yondashuvlar: Raqamli madaniyatni shakllantirishda pedagoglarning yondashuvlari muhim ahamiyatga ega. Ba'zi asosiy pedagogik yondashuvlar quyidagilardir:

Interfaol o'qitish: Talabalar raqamli texnologiyalar orqali o'rganish jarayoniga faol ravishda jalb qilinishi kerak. Masalan, onlayn platformalarda ma'ruzalar, testlar, guruh muhokamalari va laboratoriya ishlarini tashkil etish.

Kreativ o'quv jarayonlari: Talabalarga raqamli asboblarni yordamida o'z fikrlarini ifoda etish, video yoki multimediali materiallar yaratish, blog yozish kabi kreativ faoliyatlar bilan shug'ullanishni o'rgatish.

Hamkorlik va jamoaviy ish: Raqamli texnologiyalar orqali talabalar bir biri bilan onlayn hamkorlik qilishni o‘rganishlari kerak. Bu, o‘z navbatida, jamoaviy ishni rivojlantiradi va ijtimoiy mas’uliyatni oshiradi.

Raqamli madaniyatni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari:

Axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish:

Talabalarga kompyuter va mobil qurilmalardan samarali foydalanishni o‘rgatish. Bu, ayniqsa, dasturlash, grafika dizayni, video montaj, tarmoq xavfsizligi kabi sohalarda muhimdir.

Etik o‘rganish: Talabalarga raqamli muhitda axloqiy tamoyillarni tushuntirish, onlayn shaxsiyatni himoya qilish, “digital footprint” (raqamli iz) haqida ma'lumot berish.

Tahlil qilish va qaror qabul qilish: Talabalarga raqamli vositalarni tahlil qilish va natijalarga asoslangan qarorlar qabul qilishni o‘rgatish. Bu, shuningdek, madaniy va siyosiy xulq-atvorni shakllantiradi.

Raqamli madaniyatning o‘qituvchi uchun ahamiyati:

Pedagogik rollarni moslashtirish: O‘qituvchilar raqamli texnologiyalarni dars jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilishlari zarur. Buning uchun o‘qituvchilar o‘z bilimlarini doimiy ravishda yangilab, yangi texnologiyalarni o‘rgatishlari kerak.

O‘qitish metodikalarini yangilash: Raqamli texnologiyalar yordamida o‘qitish metodikalarini yangilash, masalan, multimedia va interfaol o‘qitish vositalarini qo‘llash.

Talabalar uchun raqamli madaniyatning foydalari:

Kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish: Raqamli madaniyat talabalarga kelajakdagi kasbiy faoliyatida raqamli texnologiyalarni muvaffaqiyatli qo‘llash imkonini beradi.

Ijodiy fikrlash: Texnologiyalardan foydalanish orqali talabalar ijodiy fikrlash va problemalarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Ijtimoiy mas’uliyat: Raqamli madaniyat talabalarga ijtimoiy mas’uliyatni his qilishni o‘rgatadi, bu esa ularga jamiyatda faol ishtirok etish imkonini yaratadi.

Zamonaviy o‘qituvchining vazifalaridan biri o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otish va bu qiziqishni butun o‘qish davomida saqlab qolishdir. Ta’limga ishonch muammolari, raqamli formatda o‘qitish usullari, zamonaviy yoshlar tomonidan ta’lim mazmunini idrok etishning o‘ziga xos xususiyatlari va yuqoridagilar bilan bog‘liq holda odamlarni ijtimoiylashtirish raqamli asrning asosiy yo‘nalishlariga aylandi.

Internetning nafaqat axborot manbayi, balki talabalarning ijodiy, shaxsiy va kasbiy ahamiyatli g‘oyalarni amalga oshirish maydoni sifatidagi imkoniyatlarini atroflicha muhokama qilinmoqda. XXI asrning asosiy muammosi – insoniyat va dunyoni raqamlashtirish sifatida jamiyatni jadal kiberijtimoiylashtirish va gadjetlashtirishga alohida e’tibor qaratildi. Raqamli asrda ta’limni raqamlashtirish sharoitida universitetlarning ta’lim

muhitini o‘zgartirish istiqbollari va mamlakatimizda ta’limni raqamlashtirish loyihasini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagilar zarur:

– onlayn kurslarda talabalarning ta’lim yutuqlarini hisobga olish, bu natijalarni o‘zlashtirilgan fanlar sifatida transkriptga kiritish imkoniyatini saqlash;

– onlayn ta’limning ajralmas qismi bo‘lgan yolg‘iz o‘rganish natijalarini bartaraf etishning samarali usullarini ishlab chiqish maqsadida kiberijtimoiylashtirish bo‘yicha ilmiy va amaliy pedagogik loyihalarni ishlab chiqish;

– o‘quv jarayoni va ta’limni boshqarishda tezkor va to‘liq joriy etish uchun sun‘iy intellekt texnologiyalarini ishlab chiqish bo‘yicha yetakchi universitetlarni shakllantirish.

Shuni ta’kidlash kerakki, axborot jamiyatining paydo bo‘lishi va rivojlanishi jarayonida ta’lim jarayonini tashkil etish bilan bog‘liq muammolar hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘z-o‘zidan zamonaviy axborot-kommunikatsiya, elektron, raqamli va kompyuter texnologiyalarining rivojlanishi tez va uzluksiz o‘zgarishlar bilan ajralib turadigan muhitni yaratmoqda. O‘zgarishlarning bugungi tezligi va ko‘lami tarixiy rivojlanish bosqichlarining an’anaviy doirasini buzadi. Sivilizatsiyamiz tarixida birinchi marta g‘oyalar avlodlari va inson faoliyati mahsulotlari odamlar avlodlariga qaraganda tezroq bir-birini almashtiradi. Hatto shaxsiy hayot sohasida ham o‘zgarish davomiylik va barqarorlikni siqib chiqaradi. Bundan tashqari, o‘zgaruvchanlik xilma-xillik orqali o‘zini namoyon qiladi, o‘tmishda tengi yo‘q bo‘lib, bizning davrimizni yagona ilmiy, texnologik kashfiyot yoki ijtimoiy hodisa bilan belgilashning imkonsizligiga olib keldi. Bunday muhit ta’lim jarayoniga prinsipial jihatdan yangicha yondashuvni taqozo etadi. Insonga bugungi kunda nafaqat yangi amaliy ko‘nikmalar va nazariy bilimlar, balki ushbu bilim va ko‘nikmalarni doimiy ravishda takomillashtirib borish qobiliyati ham zarur. Boshqacha qilib aytganda, insoniyat hayoti davomida uzluksiz o‘rganish madaniyatini har tomonlama o‘zlashtirishi va rivojlantirishi kerak.

Shaxsning ustuvorligini tasdiqlashni XX asr ijtimoiy-madaniy rivojlanishining asosiy natijasi deb hisoblash mumkin. Shaxsning ustuvorligi, nima bo‘lishidan qat’i nazar, XXI asrning asosiy imperativi deb hisoblanishi kerak! Internet pedagogika oliy ta’lim muassasalarining zamonaviy talabalari uchun qo‘shimcha hayot va ta’lim maydoni bo‘lib, unda ular o‘zlarining kognitiv va ijtimoiy ehtiyojlarini qondiradilar, muhim vakolatlarni o‘zlashtiradilar va subyektivlikka ega bo‘lishadi. XXI asr shaxsi sifatida kiberpedagogikaning xususiyatlarini raqamli ta’lim muhiti asosida, insonning kiberijtimoiylashuvi nazariyasining asosiy qoidalarini, ta’lim va kiberpedagogikadagi kiberontologik yondashuvni hisobga olgan holda, biz yosh avlodning o‘quv jarayonini qurish, maksimal ta’lim salohiyatini yaratishimiz mumkin. Xususan, bunga talabalarning mustaqil ijodiy ishlarini faollashtirish va faol hamda

interfaol usullardan foydalanish (loyihalarni amalga oshirish, Internet loyihalari) yordam beradi

Oliy ta'lim muassasalarida talabalar raqamli madaniyatini shakllantirish nafaqat texnologiyalardan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini o'rgatishni, balki ularni ijtimoiy, axloqiy va madaniy jihatdan rivojlantirishni ham nazarda tutadi. Bu pedagogik jarayon o'qituvchi va talabalar o'rtasida hamkorlikni, ijodiy yondashuvni va zamonaviy texnologiyalarga tayyor bo'lishni ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mansurjonovich, J. M. (2022). Methodological foundations for improving the content of training future ict teachers in the conditions of digital transformation of education. *Актуальные вопросы современной науки и образования*, 9.
2. Mansurjonovich, J. M., & Sattorovich, Y. S. (2023). IMPORTANT ADVANTAGES OF ORGANIZING THE EDUCATIONAL PROCESS USING SPECIAL APPLICATIONS. *Open Access Repository*, 4(3), 126-133.
3. Mansurjonovich, Jo'raev Muzaffarjon. "Kasb-hunar ta'limida "Informatika va axborot TEXNOLOGIYASI" fanining fanlararo uzviyligini ta'minlashning uslubiy asoslarining tavsifi". *JournalNX* 7.10: 223-225.
4. Juraev, M. M. (2022). Theoretical and practical principles of improving the content of the pedagogical activity of ICT teachers of professional educational institutions in the conditions of information of education.
5. Mansurjonovich, J. M. (2022). METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR IMPROVING THE CONTENT OF TRAINING FUTURE ICT TEACHERS IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION. *АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ*, 9.
6. Mansurjonovich, J. M. (2023). Designing an electronic didactic environment to ensure interdisciplinary integration in the teaching of " Informatics and information technologies" during professional education. *Confrencea*, 11(11), 78-82.
7. Juraev, M. M. (2021). PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF VOCATIONAL EDUCATION THROUGH INTERDISCIPLINARY INTEGRATION INTO THE VOCATIONAL EDUCATION SYSTEM. In *НАУКА, ОБРАЗОВАНИЕ,*

ОБЩЕСТВО: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ (pp.110-112).

9. Mansurjonovich, J. M., & Davronovich, A. D. (2023). INTERDISCIPLINARY INTEGRATION IS AN IMPORTANT PART OF DEVELOPING THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS. Open Access Repository, 9(1), 93-101.

10. Melikyzievich, S. I., Turdalievich, M. I., Shukurovich, M. S., & Mansurovich, Z. M. (2022). THE METHOD OF REFERENCE TESTS FOR THE DIAGNOSIS OF DIGITAL DEVICES. International Journal of Early Childhood Special Education, 14(7).

11. Juraev, M. M. ZY Xudoyberdiyev Theoretical analysis of the continuity model of computer science and information technology in the System of professional education. European Scholar Journal (ESJ)//ISSN (E), 2660-5562.